

ŐSTÖRTÉNETÜNK KÉRDÉSEI

A közelmúltban két monográfia jelent meg, melyet számos közös szál köt össze, de a két mű nem kizárja, hanem kiegészíti egymást. Az első könyv *Domokos Péter* Szki-tiától Lappóniáig c. munkája, melynek alcíme A nyelvrokonság és az őstörténet visszhangja irodalmunkban. Domokos szándékosan nem foglalkozik az utóbbi idők délibábos nyelvhasználóival, dicső ősök keresőivel, tudván, hogy sajtó alatt van Rédei Károlynak e témát tárgyaló, az alábbiakban ismertetett monográfiája. Domokos és Rédei művében közös, hogy mindketten sokat foglalkoznak olyan jelenségekkel, amelyek a nemzeti tudat kóros elváltozásáról tanúskodnak. A mai délibábos nyelvészeti elképzelések gyökerei gyakran a múltba, sőt a távoli múltba nyúlnak vissza, s ezek Domokos könyvében megtalálhatók.

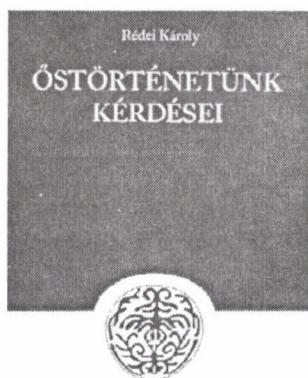
A délibábos nyelvészek, azaz a magyar nyelv uráli, közelebről finnugor rokonságát tagadók problémája elsősorban nem a nyelvészet, hanem a szociopszichológia körébe tartozik. A finnugor nyelvek rokonságát ugyanannak a történeti összehasonlító módszernek a segítségével bizonyították be, mint az indoeurópai nyelvcsaládba tartozókat. Ha a finnugor nyelvek rokonsága nem igaz, akkor a latin, a görög, a kelta, a germán stb. nyelvek összetartozása is téves állítás, összedől az egész történeti nyelvtudomány, ami képtelenség. A finnugor összehasonlító nyelvészetet az indoeurópai mögött második helyre szokás tenni világviszonylatban, sőt ezen belül a finnugor összehasonlító hangtant so-

kan az első helyre érdemesítik. A magyar és a finnugor nyelvek rokonsága nyelvészeti eszközökkel ma már nem dönthető meg. A dilettáns nyelvészet képviselői nem is próbálkoznak ezzel, hanem egyszerűen elutasítják. Ők nem a tudomány, hanem a hit talaján állnak, ezért Rédei könyve sem fogja meggyőzni őket. Mi értelme akkor, hogy a finnugor nyelvtudomány világviszonylatban is egyik vezető szakembere könyvet irt a délibábos nyelvhasználókat ellen? Meg vagyok róla győződve, hogy van értelme. Profilaktikus célokat szolgál azok számára, akiket még nem fertőztek meg a délibábos álmok. Egyébként Rédei könyve a probléma első összefoglaló monográfiája. Születtek már a kérdés egy-egy részletét tárgyaló művek, így például a sumer—magyar rokonságról, de az egész kérdéskomplexusról nem.

Rédei könyvének elején csaknem 50 oldalon nyújt áttekintést az uráli nyelvcsaládot alkotó finnugor és a szamojéd népekről. Beszél az őshazakutatás jelenlegi állásáról. Ismerteti a különböző véleményeket, s gyakran van alkalmunk megismerkedni saját álláspontjával is.

Külön kis fejezet foglalkozik a magyar etnogenezissel. Rédei hangsúlyozza, hogy egy-egy nép kialakulása rendszerint bonyolult folyamat. Bizonyára már az uráli ősnépeség se volt antropológiailag egységes, s a magyarság önálló élete során számos népelemet olvasztott magába. László Gyula ketős honfoglalás elmélete nyelvészeti szempontból elfogadhatatlan.

A továbbiakban a szerző azt vázolja fel, mi az uráli, ill. finnugor örökség a magyar hangtanban, alaktanban és mondattanban. A frappáns áttekintésben talán lehetett volna a magyar mellett több rokon nyelvi megfelelést közölni.

MAGYAR ÓSTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

Ezután egy fontos módszertani fejezet következik, amelyben Rédei kifejti a nyelvészeti dilettantizmus kritikáját. Mi érdekli elsősorban a dilettáns nyelvészt? Mindenekelőtt a szavak eredete. Az alaktan és a mondattan általában kívül esik látókörükön. Nem ismerik el a szabályos hangmegfeleléseket. Az önkényes szóhasonlítgatás csupán ürügy az őstörténet, egy álomvilágbeli dicső múlt kutatásához. Rédei itt tapint rá a dilettáns nyelvészkedés mozgatórugójára: a finnugor rokonság nem elég előkelő, ezért elutasítják, s mindenáron dicső rokonokat keresnek. Lépten-nyomon felbukkan az az állítás, hogy a világ legrégibb népe a magyar, s a világ összes nyelve a magyarból származik. Ennek a felfogásnak messzire nyúlnak a gyökerei. Leghatározottabban a múlt század eleji neves magyar történész, *Horvát István* (1784—1846) volt a terjesztője.

A dicső múlt vizsketeges keresése — ha nem is ilyen szélsőséges formában — több szomszéd népünknel is megtalálható (gondoljunk csak arra, hogyan ünnepeltette meg Ceaușescu a román államiság 2050. évfordulóját). Ez mind a nemzeti öntudat kóros elváltozására vezethető vissza, ami megérdemelne egy monográfiát.

Közös vonása a dilettáns délibáb-látóknak az a hit, hogy a Habsburg-uralom, majd a szovjet rendszer kényszerítette a magyarságra a szégyenletes „halzsiros atyafiságot”. Rédei erről megjegyzi, hogy e nézet hirdetői nem veszik figyelembe, hogy a világ számos olyan egyetemén művelik a finnugrisztikát, ahova sem a Habsburg-uralom, sem a szovjet rendszer keze nem ért el.

Rédei a dilettáns nézeteket a következő sorrendben tárgyalja: a) a magyar nyelv rokonítása a világ ókori vagy jelenkori nyelveivel, nyelvcsaládjával; b) török—magyar rokonítás; c) magyar—török (—kun, —szkíta stb.) rokonítási kísérletek és az őstörténet; d) sumer—magyar rokonítás; e) őstörténet és magyarvallás-alapítás.

A d) pont tulajdonképpen az a) alá tartozna, csak a tan viszonylag nagyobb elterjedtsége és hirdetőinek különleges fanatizmusa indokolja, hogy külön essék róla szó.

Helyszüke miatt csak egy-két jellemző példát idézhetünk az első csoport rokonítási próbálkozását illetően. A görög—magyar rokonítás vezéralakja Aczél József volt. Ő nem tagadja a magyar nyelv rokonságát a finnugor nyelvekkel, de szerinte igazi származásunk szerint görögök vagyunk, amit ilyen egyezések tanúsítanak: *cipő: hūpo* 'alatt', *gatyá: kata* 'alá', *suszter: kszuszter* 'a csiszoló' stb. Ilyen szintű a magyar—etruszk, a magyar—kínai, a magyar—angolszász stb. rokonítás is.

A török—magyar rokonság tárgyalásánál Rédei először elemzi a sok évszázados török—magyar kapcsolatokat. A magyarok anyagi és szellemi kultúrájának fejlődésében óriási szerepe volt a törököknek, főként a bolgár—törököknek, de ez mind nem a közös eredet, hanem a huzamos együttélés eredménye. A szlávoknak sem vagyunk rokonai, pedig tőlük is sokat kölcsönöztünk.

Rédei kissé részletesebben mutatja be *Sára Péter* magyar—török egybevetéseit. Sára önkényesen kezeli a hangmegfeleléseket, s az általa javasolt török megfelelések a nem szakember számára is kevésbé valószínűek, mint a finnugorok. Íme, egy-két jellemző példa: m. *felhő* ~ tör. *bulut* (vö. finn *pilvi*), m. *fül* ~ tör. *kulak* (vö. zürjén—votják *pel'*), m. *hal* ~ tör. *balik* (vö. finn *kala*) stb. Az általános fonetika aligha ismer olyan esetet, mikor a *b*-ből *h* lesz vagy fordítva. A nyelv-

tani megfeleléseknél Sára még szabadabban bánik a hangtani megfelelésekkel.

A következő fejezet szintén a törökökkel, továbbá a szkitákkal stb. foglalkozik, de itt a nyelvi eredet csak érintőlegesen merül fel. Rédei művének ebben a részében magyar őstörténettel foglalkozó munkákat tárgyal. Legrészletesebben *Kiszely István* idevágó írásaival foglalkozik. Kiszelynél összemosódik a nyelv és a nép eredetének kérdése. A finnugor nyelvészek mindig nyelvrokon-ságról beszélnek. Európa minden népe kevert nép, így a magyar is.

Rédei leghoszabban a sumer—magyar nyelvrokonítással foglalkozik. A sumer nyelv tömör, de alapos ismertetéséből minden elfogulatlan olvasó meggyőződhet arról, hogy ennek a nyelvnek semmi köze a magyarhoz. Igaz, a sumer is agglutináló nyelv, mint a magyar, de ez nem genetikai, hanem tipológiai egyezés, s szerte a világon még több száz agglutináló nyelv található.

A dilettáns sumerológusok egyik-másika nem zárkózik el a sumer—finnugor, sőt a mongol és a török nyelvi rokonságtól sem. A Buenos Airesban publikáló *Csóke Sándor* ezeket a nyelveket mind összekapcsolja, s így foglalja össze eredményeit: — Az urál-altájinak mondott nyelvek, magyar nyelvek, a sumérnak mondott nyelv — pedig — az alapalak... Ez a tétel bizonyítható.

Hogy mennyire az, azt *Csóke* etimológiai is alátámasztják. A sumer *tab* 'barát' szó

szerinte összevethető a hasonló jelentésű finn *toveri* szóval (a finn szó az orosz *tovariscs* átvétele); a sumer *uba* 'lakni' szóval pedig *Csóke* szerint a finn *tuba* 'szoba' tartozik egybe (a finn szó germán kölcsönzés, a mai németben a *Stube* szó felel meg neki).

A Rédeitől felsorolt dilettáns sumerológus szerzők „művei” nyúzsögnek a komikusabbnál komikusabb melléfogásoktól, s lépten-nyomon összekeverik a sumert az akkáddal, amely sémi nyelv.

Rédei végül másfél oldalt szentel a Buenos Aires-i *Badányi Jós Ferenc*nek, aki elhatárolta magát a „judaista” Vatikántól, s megalapította a Független Magyar Egyházat, amely a sumer Jézus Krisztus tanait követi. Igé hirdetésekor a papi funkciót betöltő „testvér” cifra szűrt kanyarít a nyakába.

Rédei Károly könyve tudományos szinten, tudományos tárgyilagossággal megírt mű. A délibábos és a dilettáns jelzőt nem megbélyegző szándékkal használja, hanem terminus technicusként. Ezek a jelzők fedik legpontosabban a fogalmat, amelyre vonatkoznak. Háládatlan feladat egy ilyen könyv megírása, de a mű hasznos társadalmi feladatot tölt be: megpróbál gátat vetni egy hamis és káros nemzettudat terjedésének. (*Rédei Károly: Őstörténetünk kérdései. Balassi Kiadó, Budapest, 1998. 136 o.*)

Bereczki Gábor

MOZAIKKOCKÁK EGY KOR ÖSSZKÉPÉHEZ

Átmeneti korok értelmezése fokozottan nehéz: a letűnőben lévő szakasz még jelenlévő, az új idők keletkező tendenciáit, össze nem illő jelenségeit kell számba venni, mérlegelni, a lehetőség szerint objektíven. Vagyis úgy, hogy az utókor tudása, a fejlődés ismerete ne torzítsa, ne szépítse az egyes mozzanatok, s ellentmondásaival együtt váljék világgossá az átalakulás útja. Ilyen korszakok bemutatásában nagy haszna van a leíró módszernek, a jelenségek pontos, sokoldalú feltárásának, a fehér foltok kirajzolásának. T. Erdélyi Ilona könyve a 19. század elejét vizsgálja. Azokat az erőket, mozgalmakat ke-

resi, amelyek a szellemi élet, az irodalom új virágzását elindították. A probléma igen csak hangsúlyos, hiszen a kedvezőtlen gazdasági helyzet (ínség, járványok), 1795 után a Martinovics-mozgalom bukása, a francia forradalom, majd a napóleoni háborúk árnyékában erősödő politikai represszió és kényszerű csend, az irodalmi életet sújtó cenzúra, az írók bebörtönzése éppen hogy a kibontakozás ellenében hatott.

A szerző abból indul ki, hogy Magyarország része volt a Habsburg birodalomnak, élő kapcsolatok fűzték az osztrák, a német, az olasz társadalmi és kulturális élethez.

Alig vizsgált vagy éppen teljesen ismeretlen jelenségekről, összefüggésekről van itt szó. Fontos adalékokat kapunk például a Magyar Tudományos Gyűjteményhez hasonló, vele egyidőben megjelenő osztrák és olasz lapokról, a bécsi szalonéletről, a Zrínyi-téma és Körner népszerűségéről, hatásáról, az új társadalmi magatartás formálódásáról. A könyv tehát elsősorban *összehasonlító szemlélettel* veszi számba a választott jelenségeket, a komparatista módszer kötelezettségeivel együtt. Azt írja, hogy „a külföldről érkezett ösztönzéseket és a hazai hagyományokat együtt, azokkal összevetve” vizsgálta (8), s „interferenciájukban” kereste a fejlődés megindító erőit. Kényes egyensúlyt kell tehát megvalósítania módszerében, célkitűzése szerint úgy, hogy a hangsúly a magyar jelenségek értelmezésére essék. Ez azonban nem mindig sikerült vagy azért, mert a feltárandó anyag újdonsága kutatást, magyarázatot kívánt, s lekötötte az értelmezés erőit, leggyakrabban azonban azért, mert a vizsgálat megmarad a kijelölt, szorosabban körülhatárolt időszakaszban.

Probléma már az európai és a magyar időhatár kijelölésénél is adódik. Míg Európában a Bécsi Kongresszus és a párizsi forradalom közötti évek valóban körülhatárolható, összetartozó tendenciákat mutatnak, Magyarországon más a helyzet. Ezt az időszakaszt a szerző az útkeresés, a rosszkedv éveinek tartja, a valódi nyilvánosság hiányát említi. Ebbe az útkeresésbe tartoznának bele a nyelvújítási harc hatásainak szám-

bavétele: központok, kapcsolatok formálódása, a nyelvi, irodalmi kérdések iránti érdeklődés erősítése, s ennek időhatása inkább 1820 körülre tehető. A politikai élet alakulásában akkor és hosszabb távon is nagyobb súlya volt a megyének, a megyei ellenállási gócnak, az ott formálódó közszellemnek, az ellenzékiiségnek, nemzeti öntudatnak. (Sok hasznos adalékot, elemzést találni erről Poór János korszakról szóló könyvében: *Kényszerpályák nemzedéke*. Bp., 1988. — e könyvet nem látom a felhasznált irodalom között, T. Erdélyi Ilona főként Csáky Móric kutatásaira támaszkodik.)

Nyilvánvaló, hogy a vizsgálódások körét minden esetben szükséges kijelölni, a sok ismeretlen anyag, az új összefüggések kimutatása koncentrált időben válik hasznosá, plasztikussá. Nyilvánvaló az is, hogy az összehasonlító elemzésben nem lehet bőséggel idézni (esetleg ismert) hazai előzményeket, jelenségeket. Említeni azonban egyes eseteknél kellene, hiszen számbavételükkel más lesz a komparatista tanulság: más, ha egy külföldről érkező téma, irány indukálja az itteni hatást, s más, ha egy már meglévő tendenciát erősít. A divatosá váló történelmi témák, hősök között említett Hunyadiak népszerűsítésének komoly előzményei voltak. Bessenyei György drámát írt Lászlórol (1772), eposzt Mátyásról (1773), történelmi életrajzot Jánosról (1778). [Közbevetőleg, érdekesség gyanánt érdemes jelezni, hogy Voltaire is elismerően nyilatkozik Hunyadi Jánosról (*Essai sur les moeurs*. 1756. Chap. LXXXIX., XCII., CXIX. Bessenyei bizonyíthatóan használta Voltaire szövegét.) Pálóczi Horváth Ádám *Hunnias* (1787) című eposza nagysikerű mű volt, többször játszották Szentjóni Szabó László Mátyásról szóló darabját. Érdemes lett volna legalább sommásan utalni e gazdag előzményre, hiszen még éltek azok az irodalmárok, írók, akik ismerték e műveket, a Hunyadi-téma közönségsikere így a befogadók tudatában nagyon is megalapozott volt.] Zrínyi népszerűsítésében is egyoldalúnak hat a Körner-dráma kiemelése, népszerűségének ugyanis említésre méltó előzményei, alapozói voltak. Lírában Ányos formálta meg az áldozatot vállaló hős portréját (*Gróf Zrínyi Miklósról*), de ide tartoznának Ráday és Kazinczy Zrínyi-értékelése már az

1790-es évek elején. A könyvben vizsgált korszak összképéből pedig hiányzik Kazinczy Zrínyi-kiadásának említése. Kazinczy ezt 1803-tól tervezte, az 1810-es években sok szó esik róla levelezésében, a Zrínyi-művek két kötete pedig 1816-ban jelent meg.

A könyv számba veszi a kort jellemző patriotizmus, nacionalizmus formálódását, főként egyes megnyilvánulásait írja le (például a folyóiratokban). Elméleti háttérének elenizését lehet hiányolni, véleményem szerint ez túl messze vezetne, más diszciplínák körébe. A háttér, az értelmezés hiányait ott említeném, ahol az egyoldalúsághoz vezet, ahol szükséges jelzés sem egészíti ki a leírt jelenség magyarázatát. (Általános jellemzőként írja le például, hogy „megfogalmazódott az új művészet normája: a nemzeti tárgyak kapjanak helyet a szóló- és képzőművészetekben”. (81) Az „új művészet normája” azonban sokkal többet foglalt magában: az érzés, a személyiség polgárjogának erősödését, a műalkotásokban az eredetiséget, a szenvedély, a fantázia érvényesítését, az oldottabb, szabadabb formai megoldásokat. Hangsúlyozom, nem ezek taglalását hiányolom, hanem pusztán jelzését, említését annak, hogy az új irány egyik jellemzőjéről, igényéről van szó.) Olvasunk a polgári patriotizmus formálódásáról, melyben a közösségi szellem követelményét hangsúlyozza. Ez azonban már a felvilágosodás patriotizmusát is jellemezte. Batsányi szavai szerint a „haza és emberiség” szintjén. A felvilágosodott gondolkodók az erkölcs, a boldogság, az áldozat értékeit az emberiség szintjén elemezték és posztulálták. Az új kor törekvéseiben tehát nem a közösségi gondolatra tenném a hangsúlyt, hanem annak konkrétabbá válására, arra, hogy ez elsősorban *nemzeti* közösség lesz.

(Így illik a romantika világába: az egyén értékének emelkedése a közösségben is a jellegzeteset, a konkrétan /földrajzában, nyelvében, történetében, kultúrájában/ összetartozót állítja középpontba.) E kor már Herder eszméi terjedésének ideje, helye lett volna e könyvben hatása jelzésének, esetleg számbavételének.

Hiányt persze mindig lehet érzékelni, hiszen egy korkép megrajzolása abszolút értelemben soha nem lehet teljes. Múltányos tehát, hogy inkább azt soroljuk, amit e könyv a kor ismeretéhez hozzátett. Feltáratlan anyagot mozgatót meg, s főként az összbirodalmi nézőpont alapján hozott új eredményeket. Így a birodalmi gondolat erősítését a nagyhatású Hormayr révén; a nyilvánosság alakulásának a fejlődés hasonló tendenciáit megvilágító osztrák, olasz folyóirat összehívását; az új életforma, új állampolgári magatartás, öntudat meghonosodásában a katonák és diákok peregrinációjának hatásait; Körner pályája, példája, műve hatásának elemzését. Ez utóbbi tételhez sorolandó, hogy Kölcsey Körner-tanulmányát új hazafi-eszményei, jelentősége új értelmezése alapján besorolja az *Iskola és világ*, valamint a *Nemzeti hagyományok* mellé. Ezen kívül hoz több, figyelemre méltó filológiai adalékot is. Kiemelném például azt a mintaszerű dokumentációt, amelybe egy Körner-vers hatását a fordító Szemere Pál működésén, kapcsolatain keresztül Petőfi hasonló költeményéig vezette. A könyv rangját emeli széles körű, többnyelvű szakirodalmi apparátusa. Összképe, adalékai ez után kötelezően számbaveendő a korszak vizsgálatában. (*T. Erdélyi Ilona: Politikai restauráció és irodalmi újjászületés. Balassi Kiadó, Budapest, 1998.*)

Mezei Márta

BÉKE ÉS HÁBORÚ

Székely Gábor, aki a fasizmus és a Kommunista Internacionálé, illetve a Komintern kérdéseivel foglalkozott, jeles könyvet írt a nemzetközi békeszervezetek történetéről. Ez

a könyv, tudomásom szerint az első összefoglaló ismertető munka ezekről a szervezetekről, amely egyszerre foglalkozik a pacifista mozgalmakkal, az egyházak tevé-

kenységével, a szociáldemokrata, kommunista és más politikai szervezetek háborúellenes mozgalomával. Számba veszi azok kialakulását, vezetőiket, konferenciáikat és kongresszusaikat, arra törekedve, hogy kimutassa közös törekvéseiket, de ellentéteiket is. A közös törekvés természetesen a béke fenntartása és az ezzel kapcsolatos különböző javaslatok kialakítása. Az ellentét politikai, a kommunisták által befolyásolt mozgalomban a háború ellentétéként a szocialista társadalom képe állt, a többieknél a kapitalista társadalmi rend határozta meg a tiltakozás mikéntjét. A fasiszmus megjelenésével az ellentétek háttérbe szorultak, és egy olyan antifasiszta szervezet alakul ki, amelyben részt vesznek a baloldali szociáldemokraták, a polgári radikálisok vagy a pacifisták is.

A könyv bevezetésében a szerző szól a háború és a béke kérdéséről s ezzel kapcsolatban a Clausewitz-i tétel körül kialakult vitáról. Kár, hogy nem mondja el, ez a diskusszió miről szól, hiszen az olvasót érdekelte volna ellenfeleinek véleménye is. Természetesen igaz az, hogy a XIX. század óta megváltozott a gazdaság, a hatalom és az azokat kiszolgáló politika szerepe, s az is igaz, hogy a mai háborúk nemcsak a frontokat, hanem a békés lakosságot is érintik. A háborúval kapcsolatban ismerteti a háborús veszteségeket. A békénél azokat a nézeteket, amelyek ezzel kapcsolatban kialakultak. Itt mindenekelőtt Kant tétéleiről emlékezik meg. (Utalni lehetett volna *Vajda György Mihály*nak a Magyar Tudományban megjelent írására is.)

A szerző külön is szól a II. Internacionálé szerepéről. A szociáldemokrácia háborúellenes tiltakozása nem váltotta be a reményeket, a konfliktus kitört és súlyos esapásokat hozott. Az első világháború béke-mozgalmainak ismertetése kapcsán a szerző nem szól *Romain Rolland* svájci tevékenységéről, pedig az később jelentős volt további munkája szempontjából. Ismerteti viszont a pápa, valamint *Wilson* békejavaslatait és *Lenin* békedekrétumát.

A II. világháború után felsorolja a német, angol, francia békeszervezeteket és a III. Internacionálé tevékenységét. Igen röviden foglalkozik a Népszövetség helyzetével, bár a pacifisták, sőt a szociáldemokrácia sokáig ezt az intézményt tartotta alapvetőnek a béke fenntartása szempontjából.

A munka legértékesebb részei az amszterdami béke-világkongresszussal és a II. világháborút megelőző háborúellenes mozgalmakkal foglalkoznak. Itt érvényesül a szerző saját kutatási tevékenységének sok eredménye is. Az elsőt kapcsolatban *H. Barbusse* és *R. Rolland* munkásságát ismerteti és azokat az ellentéteket, amelyek az 1932 augusztusában létrejött Világkongresszus kapcsán alakultak ki a pacifistákkal és a szociáldemokráciával. A második szakaszt illetően, Hitler hatalomra jutása után, elemzi a Komintern és a békemozgalom közötti kapcsolatokat, amelyeket a Szovjetunió melletti állásfoglalás és az ezzel való szembenállás határozott meg. A Komintern 1935 szeptemberében javaslatot fogad el, amely létrehozza az ún. Rassemblement Universel pour la Paix-t, tehát a békevilágmozgalmat, s ez a kibővítés jegyében szervezi a konferenciákat a német fasiszmus, Etiópia, Spanyolország és Csehszlovákia ügyében. A szerző itt is jelzi a már említett ellentmondásokat, főleg a német mozgalomban, és szól a moszkvai perekéről és azok visszhangjáról. 1939 májusában jön létre Párizsban az utolsó békekongresszus, amelynek címe is meghatározó: A demokrácia a béke és az emberi méltóság védelmében.

A kötet a II. világháború éveit tárgyalva ismerteti a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség, a Szocialista Internacionálé és a Kommunista Internacionálé fellépéseit. Külön is kiemeli *Károlyi Mihály* és a magyar

emigráció javaslatait, amelyek persze nem sok következménnyel jártak Magyarország helyzetét illetően.

A II. világháború utáni nemzetközi békemozgalom igen kis helyet foglal el a könyvben. Igaz, létrejön az ENSZ, de az adott körülmények között nem állíthatja meg a két világrendszer közötti ellentéteket és a gyarmati háborúkat. A Szovjetunió által pártfogolt Béke Világtanács 1948-ban kezdte el munkáját és szerepe volt a koreai és a vietnami háborúk, az atom- és a hidrogénbombák elleni megnyilvánulásokban. Kár, hogy ez utóbbi témakörben csak *Szilárd Leó*, *Albert Einstein* és *Bertrand Russell* fellépését méltatja, a tudományos értelmiség jelentős része állt szemben a háborús veszéllyel, függetlenül attól, hogy milyen irányzathoz tartozott.

A kitekintés mintha ellentmondana a bevezetés optimizmusának. A nukleáris ar-

zenál úgy látszik lehetetlenné teszi a nagyobb háborúkat, mégis úgy tűnik, hogy a konfliktusok nem tűntek el az emberiség történelmében. Linus Pauling óhaja csak remény: „Látom előbb nemzeteink együttműködését a világ problémáinak megoldásában, abban, hogy változtatni fognak rendszereiken, fejlesztik, és az egyikben levő jobb vonásokat átplántálják a másikba, és végül remélem, hogy olyan világunk lesz, amelyben minden emberi lény méltó életet élhet.”

Fontos munkáról van szó, amely tájékoztatja mindazokat, akik a békemozgalom múltjával, törekvéseivel és ellentéteivel foglalkoznak. (*Székely Gábor: Béke és háború, a nemzetközi békeszervezetek története. Napvilág, Budapest, 1998. 448 o.*)

Köpeczi Béla

NYELVÉSZET ÉS PSZICHOLÓGIA HATÁRÁN

A kötet szerzője a hazai nyelvtudomány egyik, nemrégiben elhunyt, jeles képviselője. Tudománytörténetileg fontos műve a nyelvtudomány és a pszichológia érintkezési pontjait mutatja be tematikus bontásban, időrendi megközelítésben. Bár szélesebb témakörű — elsősorban pszichológiai témájú — monográfiákban a század eleje óta találtunk adatokat a két tudományterület egymásra hatását illetően (pl. *Kornis Gyula*, *Harkai Schüller Pál*, *Lénárd Ferenc*, legújabbban pedig *Pléh Csaba* munkáiban), a teljes hazai szakirodalom átfogásának igényével eddig még senki sem vállalkozott összefoglaló mű írására.

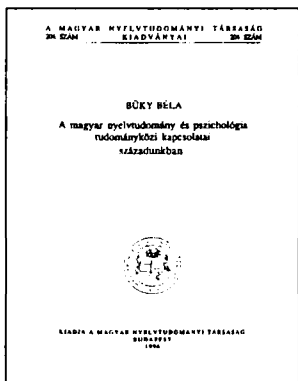
Néhány évtizede kialakult a nyelvtudomány és a pszichológia határterületén egy új, pszicholingvisztikának nevezett tudományág. Bűky műve ugyanakkor — bár tartalmazza a hazai pszicholingvisztikai kutatások ismertetését, tágabban értelmezi a két tudomány találkozási felületét, említve egy sor olyan példát is, amikor egy-egy szerző tudatosan ugyan nem utal kérdésvetetésének interdiszciplináris voltára, ez azonban egy, mindkét tudományág szakirodalmát is-

merő kutató számára mégis világosan megmutatkozik.

Az első rész az alábbi vizsgálati területekre terjed ki: a leíró nyelvészet különböző területeire (fonetika, fonológia, szókészletkutatás, morfológia, mondattan, jelentéstán, stilisztika, szövegtan, nyelvtipológia, idegennyelv-oktatás, fordításelmélet, olvasáskutatás és orvosi nyelvészet), a nyelvtörténeti kutatásokra, valamint a rokonterületek közül a pszicholingvisztika, a szociolingvisztika, a szemiotika és a tömegkommunikáció pszichológiai vonatkozásaira. A második rész pedig azt elemzi, hogyan hatott a múlt századi pszichológia (elsősorban Wilhelm von Humboldt nyelvelmélete és Wilhelm Wundt néplélektana), az általános és kísérleti lélektan, a pszichofiziológia, az ösztönlélektan és a mélylélektan, a személyiség-lélektan és a viselkedés-lélektan, a fejlődéslélektan, a gyermeklélektan, a pedagógiai lélektan, valamint a valláspszichológia és a kriminálpszichológia a hazai nyelvtudományra.

Bűky Béla könyvének fogadtatása egyértelműen pozitív mind a nyelvészek,

mind a pszichológusok körében. Egy olyan korban, amelyben a tudomány egyre szűkebb szakterületekre darabolódik, s gyakran nincs megfelelő „vérkeringés” az egyes szakterületek között, égető szükség van az efféle alapos, filológiai gonddal és hatalmas tudományos szakirodalom feldolgozásával létrehozott, interdiszciplináris összefoglalásra, amely példájával, reméljük, folytatásra is ösztönöz. Milyen hasznos lehetne hasonló összefoglaló mű megírása a nyelvészet és a pedagógia, a nyelvészet és a kulturális antropológia, a nyelvészet és a teológia stb. érintkezési pontjairól!

Ritka, kiemelkedő eseménye a tudományközi kapcsolatoknak, amikor egy-egy — több tudományterületet is foglalkoztató — kérdésről széles tudományos nyilvánosság előtt vitázik nyelvész és pszichológus. Ilyen esemény volt például N. Chomsky,

amerikai nyelvész és J. Piaget, svájci pszichológus híres vitája a nyelvi készségek „vélnökszületettségéről”. „A nevezett vita a Piaget kezdeményezte genetikus episztemológia és a Chomsky alapította generatív nyelvészet elméleti kérdéseinek kirakatba helyezett szembeállítását volt.” (267. o.)

Gyakoribb jelenség, amikor a filozófia, a teológia, a pszichológia, a szociológia, a folklór, a régészet, a kulturális antropológia stb. vet fel a nyelvészet területét is érintő kérdéseket. Ilyenkor vagy létrejönnek — a Bükky Béla által is áttekintett — interdiszciplináris területek: pszicholingvisztika, szociolingvisztika, nyelvfilozófia stb., esetleg tudományközi teamek alakulnak egy-egy kérdéskör együttes tanulmányozására vagy — anélkül, hogy tudományos nyilvánosság elé kerülne a kérdés — egyoldalú és elszigetelt válaszok születhetnek.

A tudományközi kapcsolatok teljes körű feltárására olykor csak évtizedek elteltével kerülhet sor, hiszen gyakran közvetítéseken, áttételeken keresztül megy végbe az egymásra hatás. A szerző közel egy évszázadot áttekintő, széles körű vizsgálatai a további interdiszciplináris kutatások számára is forrásul és mintául szolgálhatnak majd. (Bükky Béla: *A magyar nyelvutudomány és pszichológia tudományközi kapcsolatai szöveggyűjteményben*, *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai*, 204. szám, Budapest, 1996. 464 o.)

Spannraft Marcellina

KÖZÉPKORI KOLOSTOR BUDA HATÁRÁBAN

Igen ritka, hogy egy régészeti ásatás publikációja önálló kötetben jelenjen meg. Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban gyakoribb, hazánkban viszont szinte egy kezünkön megszámolhatjuk az eddig napvilágot látott ilyen köteteket, leszámítva azokat a színvonalas régészeti sorozatokat, amelyeket a második világháború előtt a Magyar Nemzeti Múzeum, az utóbbi másfél évtizedben az MTA Régészeti Intézete adott, illetve ad ki.

Természetesen önálló kötetben jelent meg 1989-ben a budavári szoborlelet publikációja. A legtöbb ásatás és lelőhely azonban nem számíthat széles körű érdeklődésre, mégis sajnálatos, hogy számos, az itt tárgyalt kolostornál történelmileg jóval jelentősebb és gazdagabb leletanyagot adó középkori lelőhely van, melyet ásatója még a szakmai közönség számára sem publikált az itt ismertetendő könyvhöz hasonló igényességgel.

H. Gyürky Katalin 1996-ban megjelent műve, A Buda melletti kánai apátság feltárása tehát nem csak azért érdemel figyelmet, mert nagyobb nyilvánosság előtt jelent meg, mint annyi másik, hanem mert olyan színvonalas, összefoglaló közlés egy ásatásról, amilyennek kiadását kevés régész vállalja. Ebben előnyt jelentett az, hogy egy jól körülhatárolt objektumról van szó, amelynek kutatását mindvégig maga a szerző irányította.

A régészeket csakúgy, mint más tudományok művelőit sürgetik a szakmai közélet elvárásai az eredmények mielőbbi publikálására. Ezekben természetesen a leglényegesebb eredményeket kell közölni, és amikor a lelőhely titkainak többségére fény derül, az előkerült anyag feldolgozása érthetően lelassul, ha éppen félbe nem szakad. A szerzőt idézem: „A túl korán és túl sűrűn megjelenő rövid, népszerű közlemények azonban még nélkülözik az elmélyült kutatást és rossz hatással vannak magára a régészre is, mert azt hiszi, hogy, miután a lényeg már elmondta, a részleteknek többé nem lehet jelentősége.” Ehhez hozzátehetjük, hogy a többi szakember számára csak töredékes és nehézkes megismerést tesz lehetővé, ha ugyanazon anyag egyes részeit több helyről kell összeválogatni, s az összefüggések rekonstruálása kívülállóként legtöbbször nem is lehetséges.

A Kamaraerdő szélén fekvő romokat a múlt század végén fedezték fel a régészek. Sokáig tévesen a Szent Szabina-templommal azonosították, ahol a legendák szerint

Gellért püspök Budára utazásakor megszállt. Ugyanakkor a kánai apátság ismert volt a forrásokból, ezek alapján azonban a helyét nem tudták meghatározni, és csupán néhány apát neve ismert, a XV. század végéről.

A középkori intézmény és a romok azonosítása Győrffy Györgynek köszönhető, a régészeti kutatás 1982-ben kezdődött a szerző vezetésével. Ennek során fény derült az épületek építési periódusaira, a kolostorban a XV. század végén pusztított tűz nyomaira és a XVI. század eleji újjáépítésre. A kolostor végül a török hódításkor néptelenedett el.

Szembetűnő tehát, hogy ebben az esetben milyen lényeges történeti úrt tölt ki a régészeti információ.

A kolostor valószínűleg a bencés rendé volt, sajnos a forrásokból még a a kolostor patrocíniuma sem derül ki, azaz, hogy ki volt a védőszentje. A régészeti kutatást kiegészítő csillagászati megfigyelések segítségével még akár ilyen esetben is pótolható a hiányzó történeti adat. A középkori templomok nagy része ugyanis keletelt, azaz szentélyének irányát, a hossz tengelyt felszentelése napján, a védőszent ünnepén a felkelő naphoz tájolták. A hossz tengely irányának pontos meghatározása tehát hozzásegíthet a védőszent azonosításához. A kánai apátság templomán is végeztek ilyen vizsgálatot, ez azonban nem hozott egyértelmű eredményt.

Az ásatás természetesen a kolostor fennállásának korai századairól is értékes adatokat szolgáltatott. A XI. században egy falusi plébániatemplom állt itt, körülötte temetkeztek a falu vagy falvak lakói. A közelben települések régészeti nyomai ma még nem ismertek. A plébániához tartozott egy igényes kivitélű, nálunk ez idáig párhuzam nélküli kis köépület, amely talán tárházként a kegyúr és a templom értékeinek őrzésére szolgált. Ezt később lebontották, amikor a XIII–XIV. században kiépítették a négyszögű, belső udvaros kolostorépületet.

A templom a kegyúri család temetkezőhelyül szolgált, és a genealógiai adatok összevethetők az itt talált sírokkal. A kolostor birtokainak gyarapodása és birtokosváltása összefüggésbe hozhatók egy-egy építési periódussal.

A XI. századi kolostorépület figyelmenreméltoan korai, és az e korszakhoz tartozó kerámia fontos adatokkal járul hozzá a régészeti kutatásokhoz a fővárosban és környékén.

Az ásatást példamutatóan alapos rétegtani (azaz stratigráfiai, a könyvben következetesen helytelenül statigráfiai) megfigyelések kísérték. A rétegek, vagyis az építkezések, átalakítások során keletkezett feltöltesek és az egykori felszint jelentőjárószintek, az egykori tűzvészben elégett deszkapadló megkülönböztetése, a különböző szelvényekben megfigyelhető szintek azonosítása igen szemléletes építéstörténeti rekonstrukciót tettek lehetővé az épület-együttes egészére. A rétegek egymáshoz viszonyított helyzete relatív kormeghatározásra nyújtott alkalmat, míg a bennük talált éremleletek, mint például egy XII. századi velencei ezüstpénz segítségével az abszolút kormeghatározás is végrehajtható volt. Az ásatási eredmények publikációjának szakszerű kiegészítői a könyvből kihajtható részletes és pontos metszet- és alaprajzok, amelyekkel ellenőrizhetők a rétegtani és építéstörténeti következtetések.

Hasonlóan kiterjedt a tárgyi leletanyag képi bemutatása. A kerámia- (fazekak, üstök, palackok, kályhaszemek stb.), fém- (kések, ollók, sarlók, kapák, kengyelek, csatok, csengők stb.) és üvegtárgyakat, valamint a kőfaragványokat szép rajzok és fényképek is illusztrálják: a két ábrázolási mód igen hasznosan egészíti ki egymást.

A szerző a bevett szokástól eltérően a mű elején foglalja össze az ásatás eredményeit és a részletes ismertetést bizonyítás címén közli. Maga is kiemeli eljárása szokatlan voltát, de egyetérthetünk vele, mert tagadhatatlanul elősegíti a könyv használhatóságát: a körülmények alapos ismeretével foghatunk hozzá a régészeti anyag áttanulmányozásához.

A mű tehát az ásatás és a publikálás módszereiben is példaszerű. Nem kívánhatunk mást, mint, hogy minél több követőre találjon a szakmai körökben. (H. Gyürky Katalin: *A Buda melletti kánai apátság feltárása. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1996. 156 o. 4 kihajtható oldal felméréssel rajzzal, 54 rajzos és 36 fényképes táblával*)

Rácz Miklós

BEÉRKEZETT KÖNYVEK

ÁRPÁD-HÁZI SZENT MARGIT LEGRÉGIBB LEGENDÁJA ÉS SZENTTÉ AVATÁSI PERE (fordította: *Bellus Ibolya* és *Szabó Zsuzsanna*. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 328 o. Ára 1200 Ft.

A kötet két dokumentumot mutat be: Boldog Margit legrégebbi, az 1270-es években keletkezett latin legendáját (Boldog Margit élettörténete), valamint a szentté avatási per során, 1276-ban meghallgatott 110 tanú vallomásának jegyzőkönyvét (Vizsgálat Margit szűznek életéről, magatartásáról és csodatetteiről). A szövegek célja a magyar királylány szentségének kanonizációja. A páratlan történeti értékű leírások részletes hivatást adnak a középkori magyar kereszténységről. A könyvhöz *Klaniczay Gábor* írt előszót, a részletes szövegmagyarázat és jegyzet-szótár *Bellus Ibolya* munkája.

A BALKÁN-HÁBORÚK ÉS A NAGYHATALMAK. Szerkesztette *Krausz Tamás*. Politikatörténeti Füzetek XIII. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 140 o. Ára 900 Ft.

A mai tragikus történesek mélyebb megértése érdekében rendezett ez év áprilisában történészkonferenciát az ELTE Ruzsisztikai Központja magyar történészek és politológusok részvételével. A különböző témakörök letérő szemléletű kutatóinak előadásai alapján készült a kötet. A tanulmányok — *Bayer József, Diószegi István, Hajdú Tibor, Niederhauser Emil, Palotás Emil, Pölöskei Ferenc, Székely Gábor* munkái segítenek megérteni, mi is történt ma a Balkánon. A kötet *Ránki György* egy korábbi, de mindmáig érvényes elemző dolgozata egészíti ki.

Csaba György Gábor: SZENTIVÁNYI MÁRTON CSILLAGÁSZATI NÉZETEI A „MISCEL-

LANEA"-BAN. Magyar Csillagászati Egyesület, Budapest, 1998. 76 o.

A mára szinte teljesen elfeledett Szentiványi Márton (1633—1705) jezsuita teológus és főiskolai tanár volt, három évtizeden át pedig a Nagyszombatban megjelenő kalendárium szerkesztője. Szentiványi 56 kötetnyi életművében csaknem minden tudományággal foglalkozott, de érdeklődésének középpontjában a fizika és a csillagászat állt. A kalendáriumokban megjelent tudománynépszerűsítő írásait a „Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea” c. háromkötetes művében együtt is kiadta. E cikkgyűjteményből kirajzolódik a természettudományok 17. századi látványos haladása és az a bölcsesség, amellyel Szentiványi az egyház számára kötelező világgépet megpróbálta összeegyeztetni az új tudományos eredményekkel.

Diószegi Vilmos: A SÁMÁNHIT EMLÉKEI A MAGYAR NÉPI MŰVELTSÉGBEN. Akadémiai Kiadó, 1998. 488 o. 2296 Ft.

A kötet az 1958-ban megjelent mű reprint kiadása, klasszikus olvasmány mindazok számára, akik a magyarság régi pogány hitvilágával és mitológiájával akarnak foglalkozni. A szerző részletekbe menően hasonlított össze a szibériai samanizmus a magyar néphit táltos-hiedelemkörével és arra a következtetésre jutott, hogy a honfoglaló magyarság hitvilága közel állt a szibériai sámánok világgépéhez. Rendkívül széles körű kutatómunkája alapján kidolgozta a pogány magyarok ősvallása rekonstrukciójának alapjait. Számos gyűjtőútján felbecsülhetetlen értékű anyaggal gazdagította a néprajztudományt. A kötetet *Hoppál Mihály* adatgazdag tanulmánya egészíti ki a szerző munkájáról és műveinek utóéletéről.

Gáll Ernő: A FELELŐSSÉG ÚJ HATÁRAI. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 118 o. Ára 790 Ft.

Gáll Ernő erdélyi író, szociológus, szerkesztő munkássága jól ismert Magyarországon. Vizsgálódásainak középpontjában a nemzeti-nemzetiségi kérdés és az értelmiség szociológiai problémái állottak. E kötetében a felelősség határait fűrkészi, két síkon vizsgálva a problémát. Egyrészt megpróbálja nyomon követni a nagyvilág mozgásaiban jelentkező alaptendenciákat, másrészt töprengésre, önreflexióra készítetik a szűkebb hazájában megélt és megszenvedett fejlemények. Meditációiban igyekszik egyszerre visszapillantani és a jövőbe tekinteni. Az ol-

vasó — írja a szerző — nem traktátust vesz kézbe, a vállalt feladatot gondolatok, megélt tapasztalatok elindította meditatciók közvetítésével igyekszik elvégezni.

Geszthelyi Tamás: PANNONIAI VÉSETT ÉK-KÖVEK. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 1998. 160 o. 1200 Ft.

A frissen indult régészeti sorozat (MOY EION) második kötete glyptikai (drágakövésési) alapismereteket nyújt a Pannonia területén előkerült és magyar múzeumokban őrzött vésett ékkövek legszebb darabjainak bemutatásával. A szerző (a KLTE Klasszika-filológiai Tanszékének docense) ismerteti a gemma-gyűjtemények kialakulását a középkortól a jelenkorig, a pannoniai gemmaleletek tér- és időbeli megoszlását. Bemutatja a császárkori gemmák képi világát és terjesztési területeit. A kötet bő (színes és fekete-fehér) képanyagot tartalmaz.

Kiss Lajos: MAGYAR ÍRÓK A TÉRKÉPRŐL. Magyar Térképbarátok Társulata, Budapest, 1999. 128 o.

Különleges magyar irodalmi antológiát állított össze a szerző, az ismert nyelvész és térképtörténész. A századok folyamán számos magyar író vette szemügyre annak a rajznak vagy nyomatnak valamely példányát, melyet a nyelvújítás kora óta térképnek hívnak, ezek az alkotások sokszor szinte szárnyakat adtak az írói képzeletnek, elmélkedésre ösztönöztek, töprengésre készítettek. Olykor csak röviden ejtettek szót róla, olykor önálló írást vagy költeményt is szenteltek neki. A gyűjtemény, mely végigtanulmányozza 380 év mintegy 241 magyar írójának térképi vonatkozású megnyilatkozásait, érdekes, színes világot tár az olvasó elé, melynek horizontjátja Szepsi Csombor Mártontól, Zrínyi Miklóstól és Apáczai Csere Jánostól kezdve Bod Péter, Kazinczy Ferenc és Széchenyi Istvánon át Szabó Zoltánig, Hamvas Bélaig terjed.

NEUMANN JÁNOSTÓL AZ INTERNETIG. Akik nyomot hagytak a 20. századon; 4. kötet. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999, 137 o. Ára 600 Ft.

A Politikatörténeti Alapítvány előadásait írásban közreadó sorozat a diktatúrákkal foglalkozó kötet után és a Max Weberrel foglalkozó kötet előtt a számítógép eredményezte információs kihívás négy metszetét mutatja be: Informatika és világtársadalom Neumann Jánostól Bill Gatesig (*Vámos Tibor*), Norbert Wiener, az információ

társadalomelméletének plebejus teoretikusa (Z. Karvalics László), J. C. R. Licklider, a katedrálisépítő (Komenczi Bertalan). A nemzetközi kapcsolatok új dimenziója az információkorszakban (Nagy Péter).

Szádeczky-Kardoss Samu: AZ AVAR TÖRTÉNELEM FORRÁSAI 557-TŐL 806-IG. társ-szerző: Farkas Csaba, munkatársak: Borsos Márta, Csillik Éva, Makk Ferenc, Olajos Teréz. Balassi Kiadó, Budapest, 1998. 336 o. 2500 Ft.

A kötet két könyvből áll. Az első munka „Az avar történelem” c. cikksorozat újraművése, amit további két közlemény egészít ki. E két cikk az avaroknak a türk uralom alóli nyugatra vándorlásától a 7. század végéig terjedő történetét öleli fel. A jelentős forráskiadvány tehát az Európába vándorlástól a kaganátus önállóságának a felszámolásáig terjedő korszak avar történelmének az írott forrásait tartalmazza magyar fordításban, tömör kommentárral. Fontos háttérrel nyújt ahhoz az egyre színesebb képhez, amelyet az évről évre szaporodó régészeti leletek festenek az avarság történetéről. A kötetet gazdag név- és tárgymutató egészíti ki.

A TÉT EMBERI ERŐFORRÁSOK MÉRÉSÉNEK KÉZIKÖNYVE. A Canberra Kézikönyv összefoglalója. Szerkesztette Inzelt Annamária. Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, Budapest, 1998.

A munkaerőnek különlegesen fontos részét képviselik a tudományos és műszaki képzettségű szakemberek, akiknek jelentős szerepük van a tudományos és technológiai tudás létrehozásában, terjesztésében és

hasznosításában. A Canberra Kézikönyv arra vállalkozik, hogy meghatározza e speciális szakképzettségű réteg teljesítményének leírására alkalmas fogalmi és mérési kereteket. A kézikönyv célja, hogy keretet adjon az e szférában alkalmazott emberek erőforrás-állományára és -áramlására vonatkozó adatok összeállításához, a tevékenységek és változások irányának elemzéséhez, valamint hozzájáruljon ahhoz, hogy naprakész adatsorok készülhessenek az ilyen típusú információt igénylők számára. Az OECD kezdeményezésére született Canberra Kézikönyv segíti az országokat az adatok nemzetközi szabványoknak megfelelő összegyűjtésében, csoportosításában összehasonlíto elemzések készítésében. Lehetővé teszi egy-egy adatállománynak a különböző nemzetközi szervezetek — OECD, Európai Bizottság/Eurostat, UNESCO stb. — által történő közös felhasználását.

Tony Wright: RÉGI ÉS ÚJ SZOCIALIZMUSOK. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 240 o. Ára 920 Ft.

A szerző (munkáspárti parlamenti képviselő, politológus) a szocialista hagyományok történetének sokszinű szocializmus-értelmezését, mozgalmi és ideológiai, erkölcsi, tudományos és módszertani gyökereit vizsgálja. Szemügyre veszi a szocializmus doktrináinak, struktúráinak, cselekvőinek, illetve jövőképeinek jellemzőit. Foglalkozik a baloldali értékek újrafogalmazásának problémájával, amely perspektívákat nyújthat egy újfajta szocialista mozgalomnak. A könyvhöz Tony Blair brit miniszterelnök írt előszót.

Summary of the Articles

It is impossible, especially for a monthly like *Magyar Tudomány*, to time commemorating the thousand years of Hungarian statehood on any particular day. Even by choosing the month of August for this purpose with founding king St. Stephen's memorial day falling on the 20th, we have restrained ourselves since celebrations will go on for a couple of years to come.

The time-zone of our special historical section is also restricted comprising as it does a mere 250 years or so of the Hungarian past tense. Far from restricted is, however, the colourfulness of our section. After all, *Magyar Tudomány* wishes to be home for all branches of science and scholarship done in Hungary or elsewhere. On the other hand, we have tried to be very strict in initiating fact-finding articles rather than hymns of inane jubilation.

All the pieces place history firmly in the context of both contemporary and later politics. Why pretend that anyone might have lived in an air completely free of politics in Hungary over the last quarter of a century? Professor Plaschka's piece offers a universal interpretation, at least for East-Central Europe, of the notions of treason and rebellion. A note by Ferenc Szabadváry hints at the not too remote possibility that even scientists may have been prisoners of their contemporary political situation.

The travels in Hungary in the 19th century of French geologists remind us that international scientific co-operation may have begun earlier than we usually suppose. Pál Romány's survey of turn-of-the-century Hungarian agrarian policies hallmarked by cabinet minister Ignác Darányi make way for plenty of contemporary inferences.

The author of last month's leading article, Miklós Mihály Nagy deals with the accounts published by Hungarian soldier-travellers. The separation of geography from military aspects has been a problem in this literature all through.

Extremely revealing is Zoltán Hajdú's study of Hungarian water energy policies from 1870 through 1980 proving as it does that contemporary polemics over the controversial Bős plant spring from quite old sources. Equally revealing is literary historian Ferenc Bodri's portrait of remarkable but forgotten translator and editor Vilma Bánóczyne Balogh, a literary lady often seen in the company of great poet Attila József.

Rather than forgotten, one of the greatest Hungarian linguists, Béla Zolnai was prohibited from practicing his craft for much of the postwar period, argues Ambrus Miskolczy in his well-documented study. The wide-scale purges in post-1945 Hungarian higher education are documented in József N. Szabó's paper.

László Kürti calls for filling some painful gaps in the folklore research of Hungarian expatriates living in the US. In our closing piece, noted international law expert László Valki looks into the future by weighing Hungary's prospective EU-membership against her newly-won sovereignty as a nation.

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Rt. igazgatója.

A szedés a Magyar Tudomány szerkesztőségében számítógépen készült.

A nyomtatás és kötés az Akadémiai Nyomdában készült.

Felelős vezető: Reisenleitner Lajos — Martonvásár, 1999., nyomdai táskaszám: 2268

Felelős szerkesztő: Hernádi Miklós

Számítógépes műszaki szerkesztő: Takács István

Megjelent: 11,2 (A/5) iv terjedelemben

HU ISSN 0025-0325

Magyar Tudomány

A szám szerzői

Bereczki Gábor, akadémiai doktor, egy. tanár (ELTE)

Bodri Ferenc irodalomtörténész, könyvtáros

Domonkosi Ágnes PhD-hallgató (KLTE)

M. Durand-Delga, a Francia Tudományos Akadémia levelező tagja

Hajdú Zoltán, a földrajztud. kand., ig.h. (MTA Regionális Kut. Közp. Dunántúli Tud. Int.)

Köpeczi Béla, az MTA r. tagja, egy. tanár (ELTE)

Kürti László, antropológus, egy. docens (Miskolci Egyetem)

Mezei Márta, az irodalomtud. doktora

Miskolczi Ambrus, a történettud. doktora, tszv. docens (ELTE)

Nagy Miklós Mihály, a hadtud. kand., egy. docens (Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem)

N. Szabó József, a politikatud. kand., tszv. főisk. tanár (Bessenyei György Tanárképző Főiskola)

Plaschka, Richard, történész, az Osztrák Tudományos Akadémia r. tagja, az MTA tiszteleti tagja

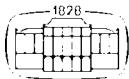
Rácz Miklós egy. hallgató

Romány Pál, a mezőgazd.tud. kand., egy. tanár

Spannraft Marcellina tud. munkatárs (MTA Nyelvtud. Intézet)

Szabadváry Ferenc, az MTA lev. tagja, prof. emeritus (P

Valki László, a jogtud. doktora, tszv. egy. tanár (ELT

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

Ára: 252,- Ft

TARTALOMJEGYZÉK

Tudomány és politika a magyar századokban

Előszó (<i>Hernádi Miklós</i>)	897
<i>Richard Plaschka</i> : Árulás és lázadás Magyarországon és környezetében	898
<i>Szabadvány Ferenc</i> : Természettudományok a magyar barokk korában	909
<i>M. Durand-Delga</i> : Francia-magyar geológiai kapcsolatok	914
<i>Romány Pál</i> : Agrárpolitika a századfordulón	927
<i>Nagy Miklós Mihály</i> : Újkori magyar katonautazók	936
<i>Hajdú Zoltán</i> : A magyarországi vízi energia hasznosításának száz éve	945
<i>Bodri Ferenc</i> : Egy arcél József Attila környezetéből	962
<i>Miskolczy Ambrus</i> : Eltűnt akadémikusok nyomában: Zolnai Béla és A magyar stílus	968
<i>N. Szabó József</i> : Tisztogatások a magyar felsőoktatásban (1945—1946)	977
<i>Kürti László</i> : Elvégzetlen magyarságkutatás az Egyesült Államokban	990
<i>Valki László</i> : Az Európai Unióhoz csatlakozó Magyarország szuverenitása	1000

A hónap kérdése

Közszolgálati feladat-e a sajtóban a tudományos ismeretterjesztés? (Válaszol: <i>Palugyai István</i> , a Népszabadság tudományos rovatvezetője)	1008
--	------

Szakmagyar

Tegeződő világháló (<i>Domonkosi Ágnes</i>)	1010
---	------

Könyvszemle

Rédei Károly: Őstörténetünk kérdései (<i>Berezki Gábor</i>)	1012
T. Erdélyi Ilona: Politikai restauráció és irodalmi újjászületés (<i>Mezei Márta</i>)	1014
Székely Gábor: Béke és háború, a nemzetközi békeszervezetek története (<i>Köpeczi Béla</i>)	1016
Büky Béla: Nyelvtudomány és pszichológia (<i>Spannraft Marcellina</i>)	1018
H. Gyürky Katalin: A Buda melletti kánai apátság feltárása (<i>Rácz Miklós</i>)	1019

Beérkezett könyvek	1021
------------------------------	------